

اهمیت ایران‌شناسی در بستر فرهنگ جهانی

دکتر محمود جعفری دهقی

عضو هیئت علمی گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران
رئیس انجمن ایران‌شناسی

فکر می‌کنم این موضوع را پیش از این در جایی مطرح کرده‌ام؛ با این همه به واسطه دغدغه‌ای که همواره از بی‌توجهی به مقوله ایران‌شناسی داشته‌ام، باز هم برای تأکید آن را تکرار می‌کنم. ایران سرزمینی است برآمده از فرهنگ و تمدنی چند هزار ساله با ۳ هزار سال تاریخ مدون. روزگاری مدیریت جهانی در دستان توانای مردمان و مدیران این سرزمین بوده است. در درازنای یک‌هزار و پانصد سال پیش از اسلام، مکتبی دربردارنده دانش‌های زمان همچون فلسفه، پزشکی و نجوم به کار گسترش دانش و فرهنگ می‌پرداخت. این مکتب که از سوی گروهی از روحانیون یا مغان در عهد مادها با به هم پیوستن سه تمدن ساکنان فلات ایران با مهاجران آریایی و همسایگان میان‌رودانی بنیان نهاده شده بود، توانست حکمت ایرانی‌شهری را در خود بپروراند و آن‌گاه که ایران در عصر هخامنشی از برتری و توانایی سیاسی بیشتری برخوردار بود، آن حکمت را به مغرب زمین انتقال دهد. حاصل این تکاپوی علمی و فرهنگی در عهد ساسانی به دانشگاه جندی‌شاپور رسید. این دانشگاه یکی از مراکز علمی دوران باستان بود که از سراسر دنیای کهن برای تحصیل دانش فلسفه، پزشکی و نجوم به آن مراجعه می‌کردند. با پیوستن ایران به جهان اسلام، علوم و فرهنگ ایرانی رونق بیشتر یافت. حاصل آن کوشش‌های این مقفع و ترجمه آثار علمی از زبان‌های یونانی، سنسکریت، پهلوی و سریانی به زبان عربی که اینک زبان علم در آن روزگار بود، پیدایی دانشمندی چون بوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی و بسی دیگر از این بزرگان بود. اگر چه مبلغان مسیحی به سبب مخالفت با اسلام چهره ایران فرهنگی را به‌ویژه در قرون وسطا مخدوش کردند، اما به‌زودی مغرب‌زمین در عصر روشنگری به اشتباه خود پی برد و متفکران اروپای قرن هفدهم میلادی، ناگاه متوجه ایران و فرهنگ سترگ آن شدند. ترجمه آثار شاعران و متفکرین ایرانی چنان رواج یافت که به‌زودی بیشتر متون ادبی و حکمی فارسی به زبان‌های اروپایی ترجمه شد. کسانی چون منتسکیو با نامه‌های ایرانی به بزرگداشت فرهنگ و تمدن ایران پرداختند.

بدیهی است نگاهبانی و صیانت از این تمدن عظیم کاری خرد نخواهد بود. تمدنی که اینک بار سنگین درخت تناور هزاران ساله را بر خود دارد. مسئولیت و خویشکاری ما در این‌باره بسیار گران است. به همین روی از دیرباز نهادهای علمی به تربیت و تجهیز ایران‌شناسان پرداختند تا به حضور در دانشگاه‌ها و مراکز علمی غرب و شرق به معرفی و تشریح حکمت ایرانی بپردازند.

نقش استادان و کسانی که به‌عنوان رایزن فرهنگی به کشورهای دیگر اعزام می‌شوند، بسیار مهم و تأثیرگذار است. بسیاری از استادان دانشگاه‌ها از طریق آموزش زبان فارسی، مردمانی را که تشنه آگاهی از حقایق ایران واقعی‌اند، آگاه می‌سازند. بدیهی است که علت کاهش استادان اعزامی کاهش منابع مالی است؛ اما به نظر بنده حضور استادان زبان فارسی و ایران‌شناسی در صحنه‌های جهانی از هر جهادی اساسی‌تر است. تلاش‌های فرهنگی و خدمات ایران‌شناسی نباید به سبب کاهش بودجه‌های فرهنگی کم‌رنگ شود. یکی از برنامه‌هایی که بنده در انجمن ایران‌شناسی با یاری همکاران و اعضای این

انجمن در دست اقدام داریم، شناسایی ایران‌شناسان و استادانی است که بیرون از این مرز و بوم با تلاش بسیار و عاشقانه به تألیف و ترجمه آثار ایرانی و معرفی فرهنگ ایرانی مشغول‌اند. اگر کوتاهی کنیم نسل این ایران‌شناسان خاتمه می‌یابد و زبان‌های جبران‌ناپذیری بر پیکر ایران‌شناسی وارد خواهد شد. باید دانشمندان و اندیشمندانی را که به ایران عشق می‌ورزند و به تشریح فرهنگ و تمدن ایران می‌پردازند به اشکال مختلف تشویق و ترغیب کرد و از این موهبت بهره برد.

می‌دانیم که تعلل و بهانه‌تراشی در وظیفه خطیری که یاد کردم، موجب آسیب‌های بزرگی خواهد بود. یکی جایگزینی کرسی‌های زبان‌های دیگر که شاید بازار کار بیشتری دارند به جای کرسی ایران‌شناسی است. روند تغییر کرسی‌های زبان فارسی در غرب و شبه قاره و حتی آسیای مرکزی هر روز افزایش می‌یابد. کشورهای دیگر با صرف هزینه‌های گزاف به گسترش فرهنگ و تمدن خود می‌پردازند و شوربختانه برخی از این کشورها به خاطر خصومتی که با ایران دارند، موجب کج‌فهمی فرهنگ ایرانی می‌شوند؛ آسیبی که جبران آن در آینده چندان ساده نخواهد بود.

شاید بی‌مناسبت نباشد اگر همه سازمان‌های مسئول دست در دست یکدیگر نهند و به‌جای اختلاف نظر به اهمیت نقش خود بیاندیشند. پیشنهاد می‌کنم سازمان‌های مسئول گزارشی دقیق و آماري از عملکرد خود را در زمینه فعالیت‌های خود و روند گسترش اعزام استاد زبان فارسی و ایران‌شناسی برای روشنی ذهن مردم ارائه دهند؛ نیز دانشگاهیانی برای فرصت مطالعاتی به‌منظور آموزش زبان و فرهنگ و تمدن ایران به خارج از کشور اعزام شوند و دستگاه‌های دولتی نقش سازنده‌تری در این‌باره ایفا کنند